

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

КНОДЕЛЬ Людмила Володимирівна

УДК 378.1: 338.48 (100)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ
В КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ
ВСЕСВІТНЬОЇ ТУРИСТСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Міжрегіональній Академії управління персоналом, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор
АБАШКІНА Неллі Володимирівна,
 Інститут педагогічної освіти і освіти
 дорослих АПН України, головний
 науковий співробітник відділу теорії
 та історії педагогічної майстерності.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
 дійсний член АПН України
ФІЛІПЧУК Георгій Георгійович,
 Інститут педагогічної освіти і освіти
 дорослих АПН України, провідний
 науковий співробітник відділу педагогічних
 технологій неперервної професійної освіти;

доктор педагогічних наук, професор
РУСНАК Іван Степанович,
 Чернівецький національний університет
 імені Юрія Федьковича, завідувач кафедри
 педагогіки і методики початкової освіти;

доктор географічних наук
БЕЙДИК Олександр Олексійович,
 Київський національний університет
 імені Тараса Шевченка, доцент
 кафедри країнознавства і туризму.

Захист відбудеться 25 січня 2008 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2.

Автореферат розіслано 20 грудня 2007 року.

Учений секретар
 спеціалізованої вченої ради

ЧАЙКА В.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. В кінці XX – на початку XXI ст. у світі відбулися суттєві соціальні, культурні, економічні й технологічні зміни, які зумовили реформування освітніх систем, спрямованих на забезпечення сучасних потреб суспільства, на ефективне використання всіх ресурсів. Ці процеси закладають підвалини формування єдиного демократичного простору у правовому полі фундаментальних свобод, єдиного ринку праці, а також розвитку політичної, економічної, екологічної і соціальної безпеки для всіх країн.

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності. Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, здійснюючи модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Однак, проектування освітніх структур і впровадження нових моделей та програм підготовки, як свідчить досвід багатьох країн, у тому числі й України, – процес надзвичайно складний.

Ідея спільного розвитку науки та вищої освіти, органічного використання науки як бази забезпечення високої якості вищої освіти пронизує всі напрями діяльності, оголошені в Болонській декларації. Метою такої взаємодії є збереження культурного та лінгвістичного багатства Європи, яке базується на успадкованій різноманітності традицій, сприяє потенціалу інновацій, соціальному та економічному розвитку через зміцнення співробітництва між Європейськими вищими навчальними закладами.

Значну роль у взаємодії та взаємозбагаченні культур відіграє сфера туризму. Міжнародний туризм в останнє десятиріччя набув масового характеру. Цьому сприяли як об'єктивні чинники (зокрема, підвищення життєвого рівня в багатьох країнах), так і діяльність міжнародних, регіональних і національних туристських організацій, що вимагають від держав забезпечення більшого доступу до туризму різних прошарків населення.

Велике значення для підтримки культурних контактів і здійснення тісного зв'язку між народами має діяльність Всесвітньої туристської організації (ВТО) й інших установ всесвітнього характеру – ООН, особливо ЮНЕСКО. На початку нового тисячоліття туризм міцно утвердився в багатьох країнах як основна галузь економіки, що найбільш швидко розвивається, забезпечуючи надходження іноземної валюти і створення робочих місць. Міжнародний туризм забезпечує найбільші у світі надходження від експорту. Він є важливим чинником гарантування платіжного балансу для більшості країн.

За визначенням Всесвітньої ради з туризму й мандрівок (Брюссель), сучасний туризм у його економічному аспекті характеризується як найбільша індустрія світу (\$3,5 трил. оборотного капіталу у 2005 р.), головний платник податків, найдинамічніша галузь світової економіки. За прогнозами ВТО, кількість учасників міжнародного туризму в 2010 році перевищить 1 млрд. осіб. Статистичні дані свідчать про те, що сфера туризму буде постійно розвиватися. Їй потрібні добре

підготовлені фахівці, які в нових економічних умовах зможуть розв'язувати поставлені перед галуззю складні проблеми. Така діяльність відповідає потребам сучасного суспільно-політичного життя – діалогу культур.

Україна є частиною світового співтовариства і вважає поставлені завдання з підготовки фахівців для туристської галузі правомірними й актуальними. У грудні 2003 року Верховна Рада України прийняла «Закон про туризм», який заклав фундамент розвитку туристської діяльності й організації туристської освіти і підкреслив орієнтацію країни на передовий зарубіжний досвід як туристської галузі, так і туристської освіти.

Україна багата туристськими можливостями. Вона є однією з привабливих країн світу, яка має величезний природний і культурний потенціал. Перший досвід щодо упровадження спеціалізації з туризму і започаткування професійної підготовки фахівців в Україні мають вже більше 100 вищих навчальних закладів. Проте освітня діяльність вищих навчальних закладів здійснюється на початковому рівні і не має систематичного характеру. Отже, досвід передових країн-членів ВТО сприятиме становленню та розвитку всіх систем туристської галузі.

Результати аналізу сучасних наукових джерел свідчать, що в теорії і практиці туристської освіти нагромаджено значний досвід, який може стати основою розвитку системи професійної підготовки кадрів для сфери туризму. Зокрема:

- визначено філософські і культурологічні аспекти професійної підготовки кадрів для сфери туризму (В. Антоненко, І. Зязюн, О. Левицька, Я. Любимий, В. Лях, В. Пазенок, Т. Пархоменко, Р. Шульман, П. Яроцький);

- досліджено економічні питання туризму (економіка, менеджмент, маркетинг) (Л. Агафонова, З. Балченко, А. Великий, В. Данільчук, А. Заїкіна, Н. Жукова, В. Ковешников, В. Корсекин, В. Сахаров, А. Сабодош, Т. Ткаченко);

- здійснено аналіз особливостей використання інформаційних технологій у сфері туризму (А. Мараховський, О. Будя);

- обґрунтовано правові аспекти туристичної діяльності (В. Бабкін, А. Нелін, Я. Шевченко, М. Цюрупа).

Основи туризмології у педагогічній науці досліджено такими вченими: А. Дурович, І. Зязюн, В. Квартальний, В. Котляров, Д. Небель, Ж.-М. Оер-нер, С. Перро, Д. Різон, А. Фарбер, Л. Фостер та ін.

Узагальнюючи зарубіжні наукові праці педагогів, психологів, філософів, економістів, соціологів, істориків, географів, можливо виділити такі напрями досліджень, як:

- загальні питання становлення й розвитку туристської освіти (П. Гамбл, Ф. Гоу, В. Лапаж, К. Макі, Д. Павесік, К. Патлоу, А. Поллок, Д. Пратт, Д. Річі, М. Хайвуд, Д. Хусс, Д. Хаукінс,

Е. Шафер, Д. Еванс);

- проблеми стандартизації у сфері туристської освіти (В. Сведлов, Г. Кібеді, П. Ботт, А. Халл, А. Шаде);

- питання якості професійної підготовки кадрів для сфери туризму (Д. Банк, Л. Беррі, К. Вітт, А. Мулеманн, Д. Ніколлс, А. Парасураман, В. Цайтхалм, Р. Хілл);

- проблеми мотивації та адаптації у сфері професійного туристського навчання (К. Амес, Р. Амес, А. Ашман, К. Аргіріс, Р. Аткинсон, Д. Аусабель, Д. Банністер, А. Бандура, Д. Брофі, С. Десі, К. Кулі, Г. Марш, Р. Райян, О. Хелмер, Р. Шавельсон);

- розв'язання проблем управління трудовими ресурсами у сфері туризму (Ф. Бергер, Д. Джафарі, Л. Кларк, К. Каргілл, Е. Фаус-Сола, Д. Чоу);

- здійснення завдань підвищення кваліфікації у сфері туристської діяльності (Н. Беннетт, Р. Спароу, С. Сміт).

Результати вивчення різноманітних джерел та аналіз практичного досвіду підготовки фахівців туристської сфери в країнах-членах ВТО свідчать про наявність в означеній галузі суперечностей між:

- сучасним рівнем професійної підготовки фахівців цієї сфери й новими вимогами сучасного гіперінформаційного суспільства;

- проблемами глобалізації усіх сфер життєдіяльності, в тому числі освітньої, і особливостями національних освітніх систем;

- розширенням поля професійної діяльності на вітчизняному і зарубіжному ринках праці та недостатнім рівнем підготовки фахівців й відсутністю моніторингу локальних потреб у фахівцях для сфери туризму з урахуванням динаміки змін у різних сферах соціальної, політичної та економічної діяльності суспільства;

- визнанням туристських кваліфікацій, освіти загалом різними міжнародними кваліфікаційними комісіями та відсутністю загальних стандартів у процедурі міжнародної акредитації;

- відсутністю стандартів якісних характеристик фахівців сфери туризму та критеріями оцінки результативності професійної підготовки фахівців туристської галузі;

- різними очікуваннями під час створення освітніх систем у туризмі та відсутністю координації між учасниками освітнього процесу.

Розв'язання поставлених проблем передбачає докорінну перебудову системи підготовки кадрів на теоретичному та методологічному рівнях, ухвалення нових законодавчих документів, створення інноваційних навчальних програм і планів, які відповідатимуть світовим стандартам професійної підготовки фахівців у сфері туризму.

Як засвідчив аналіз наукових праць, комплексне дослідження проблем підготовки кадрів для

сфери туризму не проводилося. Необхідність розв'язання означених суперечностей, соціальна значущість процесу вдосконалення професійної підготовки фахівців для сфери туризму, недостатня теоретична і практична розробленість проблеми зумовлюють актуальність теми дослідження – «Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до планів науково-дослідної роботи кафедри педагогіки й екології Міжрегіональної Академії управління персоналом «Екологія в освіті: проблеми методології» (П.231.00). Тема дослідження була затверджена вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 5 від 29 травня 2003 року) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в АПН України (протокол №8 від 28 жовтня 2003 року).

Об'єкт дослідження – професійна підготовка фахівців сфери туризму у вищій школі країн-членів Всесвітньої туристської організації.

Предмет дослідження – теоретичні і практичні засади професійної підготовки кадрів туристської галузі у країнах Всесвітньої туристської організації.

Мета дослідження полягає у виявленні особливостей змісту і форм підготовки фахівців туристської галузі у країнах-членах ВТО, визначенні можливостей використання позитивних ідей досвіду підготовки фахівців сфери туризму у вищих навчальних закладах зарубіжних країн для вдосконалення професійної туристської освіти в Україні з урахуванням суспільних вимог, потреб практики, споживачів освітніх і соціально-педагогічних послуг.

Провідна ідея концепції полягає в тому, що розвиток сучасної сфери туризму та туристської освіти відповідно до вимог гіперінформаційного глобалізованого середовища можливий тільки на основі реалізації ідей про те, що якість і ефективність туристської освіти гарантує якість і ефективність галузі туризму.

Концепція дослідження. Мета дослідження, його науково-теоретичні засади, комплексний інтегрований характер досліджуваного педагогічного явища зумовили обґрунтування концептуальних положень дослідження.

Концепція дослідження ґрунтується на положеннях, які характеризують основні компоненти дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму.

1. Формування вітчизняної національної системи туристської освіти потребує врахування історико-педагогічних аспектів зародження, становлення і розвитку національних освітніх туристських систем у країнах-членах ВТО, розуміння перспективних напрямів модернізації освітньої діяльності у галузі туризму відповідно до європейських і світових тенденцій полікультурності, діалогу культур, толерантності, плюро-лінгвізму у світовому просторі.

2. Ефективність пошуку рішення педагогічних проблем полягає у визначенні концептуальних основ підготовки конкурентоспроможних фахівців за всіма спеціалізаціями згідно з суспільними потребами у сфері туризму для їх упровадження в систему туристської освіти і створення цілісного комплексного процесу навчання на методологічному, загально-психологічному, загально-педагогічному і методичному рівнях.

Розроблена концепція дидактичної системи туристської освіти формується з урахуванням зарубіжного досвіду з метою адаптації найефективніших зарубіжних технологій до вітчизняного освітнього середовища, яке визначає необхідність фундаментального аналізу змісту професійної підготовки кадрів у зарубіжних країнах на сучасному етапі та умов, які сприяють удосконаленню цих систем.

3. Реалізація моделі структурних компонентів професійної компетентності сучасного конкурентоспроможного фахівця забезпечує високий рівень інтерактивності навчання, який є одним з основних показників якості цієї системи. Якісну підготовку фахівців забезпечує дидактична система, яка передбачає формування мотиваційної, теоретичної і практичної готовності до діяльності у сфері туризму, професійного самовизначення, орієнтування, покликання, професійної зацікавленості у навчанні, пізнавальних, оцінюваних і практичних дій, самооцінку і самоорганізацію власної діяльності, здатність до неперервного професійного саморозвитку особистості.

4. Теоретичний компонент систем підготовки фахівців сфери туризму визначає підсистеми дефініцій, понять, ідей, цілей, завдань, функцій, які розкривають сутність досліджуваного педагогічного явища. Він будується на основі принципів: а) загальнодидактичних (послідовності, систематичності навчання, свідомості, самостійності і активності у навчанні; індивідуальності і диференціації; професійної спрямованості; науковості, зв'язку теорії з практикою); б) специфічних (суб'єктивності освітнього процесу у фахових ВНЗ туристського профілю; технологічності; особистісного цілепокладання; смислової наступності в організації майбутньої професійної діяльності; ускладнення професійних функцій у сфері туризму). Визначено, що основу професійної туристської освіти становлять чотири фундаментальні компоненти професійного навчання: 1) концепція; 2) організаційні форми; 3) основи підвищення кваліфікацій; 4) політика і реформування освіти у туризмі.

5. Технологічний компонент передбачає визначення комплексу засобів формування основних компонентів якісної підготовки фахівців сфери туризму в умовах інтегративної технології навчання на засадах функціонально-об'єктного і діяльнісного підходів, на якому базується моделювання професійної діяльності фахівця сфери туризму. В рамках таких підходів першою умовою формування фахівця є освоєння функції праці, а другою – правильне уявлення про об'єкт праці. Під час реалізації цих підходів вимоги щодо якості підготовки фахівців передбачають:

а) дослідження структури праці; б) детальний аналіз професійних функцій фахівця; в) визначення вмінь, необхідних для професійної діяльності.

Технологія професійного навчання у сфері туризму включає: а) аналіз потреб у фахівцях, планування навчального процесу, його реалізацію у фаховому навчальному закладі, оцінку якості його організації, складання навчальних планів (необхідна наявність базисної частини змісту навчальних предметів і динамічної (фахової) частини, що змінюються з урахуванням вимог виробництва щодо підготовки фахівців, які зумовлені об'єктивними особливостями й закономірностями характеру і змісту роботи фахівців туристського профілю і кваліфікації); розв'язання різноманітних проблем навчання з допомогою методологічних інтегративних, індивідуалізованих і діяльнісних підходів; б) психолого-соціальні передумови професійного навчання – психологічні і соціальні характеристики людської поведінки у професійній комунікації з урахуванням їх психомоторного та емоційного розвитку, що є особисто важливо у сфері туризму; в) право на професійне навчання: загальноправові норми, закон про працю, інструкції навчального закладу, положення та інструкції професійної кваліфікації. Нові педагогічні технології забезпечують розвиток різноманітних видів неформальної освіти і самоосвіти; орієнтують на використання в освітньо-виховному процесі педагогічно доцільних засобів інформаційних технологій.

6. Оцінювання ефективності професійної підготовки кадрів сфери туризму у країнах-членах ВТО має системний характер, базується на методології визначення цілей і якості навчання і реалізується в результатах освіти фахівця, здобутті знань, необхідних для опанування професійними вміннями (практичними і дослідними), які задані цілями навчання.

7. Реалізація концептуальних положень забезпечує можливість характеризувати професійну підготовку кадрів сфери туризму в країнах-членах ВТО в сучасних умовах як системний, багатофакторний, багатовимірний феномен, як спеціально організований динамічний, інноваційний процес, побудований з урахуванням специфіки туристської діяльності, що має цілісний характер й охоплює такі підсистеми: допрофесійну підготовку (актуалізація професійного самовизначення, допрофесійне навчання, професійний відбір), різнорівневе професійне навчання у вищих навчальних закладах (освітньо-кваліфікаційні рівні: бакалавр, магістр, доктор філософії у галузі туристської діяльності), післядипломну освіту (професійне підвищення кваліфікації, самоосвіта, професійне підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня, перекваліфікація, оволодіння додатковими спеціалізаціями, професійна перепідготовка).

Здійснення дослідження на основі таких концептуальних підходів дає змогу охарактеризувати процес професійної підготовки фахівців для сфери туризму як динамічну складову загальної професійної системи. У зв'язку з цим її функціонування ґрунтується на сукупності

загальнопедагогічних закономірностей і принципів з властивими їй особливостями локальних освітніх педагогічних систем.

Провідна ідея дослідження, основні положення концепції зосереджені в **загальній гіпотезі**, яка ґрунтується на припущенні: високий рівень якісної теоретичної і практичної підготовки фахівців для вітчизняної сфери туризму може бути досягнуто на основі системного аналізу становлення й розвитку туризму і туристської освіти в країнах-членах ВТО, наукового обґрунтування і практичного впровадження у професійну підготовку студентів інноваційного змісту та методології організації процесу навчання у вищих навчальних закладах туристського профілю зарубіжних країн, трансформованих до сучасних вимог нашого суспільства. Загальна гіпотеза дослідження конкретизована у низці **часткових гіпотез**, суть яких полягає в поліпшенні якості підготовки фахівців сфери туризму на умовах:

- формування наукового обґрунтування якісної фундаментальної загальної і професійної підготовки фахівців сфери туризму, розробки державних стандартів на основі міжнародних вимог з метою інтеграції до світової спільноти;

- забезпечення єдності теоретичного і практичного компонентів професійної підготовки з метою задоволення професійних освітніх цілей, актуалізації професійного покликання та професійного самовизначення особистості;

- створення цілісної, гнучкої, ефективної системи туристської освіти в нашій державі з урахуванням позитивного досвіду функціонування подібних дидактичних систем у країнах-членах ВТО та їх впливу на менш розвинені системи в інших країнах і взаємодії з ними;

- формування сучасної моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму (базової підготовки, технічних умінь і якісних особистих характеристик), упровадження якої може забезпечити високу якість туристських послуг на національному і міжнародному рівнях.

Відповідно до об'єкта, предмета, мети, концепції та загальної гіпотези визначено **основні завдання дослідження**:

1. На основі вивчення теорії і практики освіти у галузі туризму в країнах ВТО з'ясувати особливості її методології, структури, змісту, верифікувати сутність та зміст дефініцій, понять, концептуальних положень, які розкривають специфіку нового наукового напрямку сфери туризму – туризмології.

2. Виявити й охарактеризувати процеси трансформації систем вищої освіти в нових політичних, економічних і соціальних умовах розвитку суспільства; історичні етапи становлення та розвитку національних туристських систем в країнах-членах ВТО з урахуванням сутності міжнародних, державних, суспільних вимог щодо організації туристичної діяльності та туристської освіти.

3. Дослідити особливості становлення та розвитку кваліфікаційних вимог і стандартів,

діагностики якостей педагогічних технологій у професійній підготовці кадрів для сфери туризму в країнах-членах ВТО.

4. Узагальнити методологічні основи якості освіти в галузі туризму, досвід організації і впровадження систем її моніторингу в цій сфері; виявити загальні закономірності та специфічні особливості в підготовці фахівців туристської сфери з урахуванням гуманітарної парадигми професійної туристської освіти в умовах розвитку глобалізованого суспільства.

5. Охарактеризувати змістові й структурні компоненти педагогічних технологій у дидактичних системах професійної підготовки бакалаврів і магістрів сфери туризму в країнах ВТО.

6. Розробити на основі з'ясованих загальних закономірностей концепцію системи туристської освіти і модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентоспроможного фахівця сфери туризму; обґрунтувати критерії її побудови, показники її ефективності і продуктивності; визначити підходи щодо дослідження напрямів реалізації її складових в Україні.

Методологічною основою наукового дослідження є: філософські положення теорії наукового пізнання, гуманістичної філософії, положення про формування людини й різнобічний розвиток особистості; динамічна діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності; положення про роль неперервної освіти у формуванні професіоналізму особистості; принципи філософського вчення про діяльність; основні положення теорії систем, принципи системного аналізу; фундаментальні психолого-педагогічні твердження вітчизняних і закордонних учених про концептуальні положення інформаційно-програмного забезпечення навчального процесу у вищій школі; тлумачення понять у контексті сучасної філософії синергетики – теорії самоорганізації, що передбачає відкритість, готовність перебудовуватися за рахунок нових елементів навколишнього середовища; концептуальні положення як загальної філософії, педагогіки, психології, економіки, так і нових філософських, педагогічних і психологічних напрямів (педагогіка культури, діалогу культур, співробітництва, дозвілля, туризму, міжнародного туризму, туристської комунікації, гостинності, екологічного, соціального й екстремального туризму, історії міжнародного й національного туризму, туристської діяльності, особистості туриста, порівняльна професійна педагогіка туризму), які активно впливають на розвиток фундаментальних понять у педагогічній галузі досліджень.

Ці інновації у розвитку педагогічних дисциплін розширюють їх категоріальне поле, розуміння загальнонаукових принципів системного підходу до вивчення предмета дослідження. Методологічними орієнтирами дослідження є: поняття цілісності педагогічного процесу і системного підходу в його дослідженні; принцип єдності й діалектичної взаємодії теорії і практики в науковому пізнанні; сучасні дидактичні ідеї змісту освіти і методів навчання.

Теоретичну основу дослідження становлять філософські засади сучасної парадигми освіти, які формують основні положення загальної і професійної педагогіки:

- філософські основи розвитку сучасної освіти (А. Андрущенко, В. Антоненко, А. Валіцкая, С. Гончаренко, І. Зязюн, А. Льовіцкая, В. Лутай, Я. Любівий, В. Пазенок, Ю. Яковенко);
- концептуальні ідеї теорії неперервної освіти (С. Архангельський, В. Леднев, Н. Ничкало, С. Сисоєва);
- теорії і технології сучасних освітніх систем (В. Безпалько, А. Беляєва, Л. Буркова, Л. Василюк, Т. Ільїна, А. Ліферов, А. Лігоцький, Г. Лукічев, Р. Пахоцинський, Д. Чернілевський);
- взаємозумовленість педагогічних явищ і процесів у вищій школі (В. Байденко, М. Євтух, В. Сафонова, Г. Симухин, В. Соколов, Н. Стадник);
- психологічні основи особистісно-орієнтованого навчання, індивідуалізація та диференціація навчання (А. Леонтєв, О. Пехота, В. Рибалка, Н. Тализіна);
- педагогічні теорії адаптації і мотивації навчання (Т. Землякова, О. Злобіна, О. Тихонович, С. Селіверстов і ін.);
- управління якістю підготовки фахівців і рейтингова оцінка знань в навчально-виховному закладі (Т. Алексеєнко, А. Андрущук, Г. Антоненко, А. Вройнстайн);
- теоретичні аспекти моделювання діяльності і компетентності фахівця (Г. Александров, Л. Полежаєва, Д. Чарнецький, П. Терехов)
- технології модульного навчання (А. Алексюк, А. Беляєва, К. Вазіна, Т. Васильєва, О. Гуменюк, М. Чошанов, П. Юцевічене).

Джерельна база дослідження. В процесі наукового пошуку використано 546 джерел п'ятьма іноземними мовами, зокрема, близько 100 навчальних планів і програм понад 22 вищих навчальних закладів 11 країн-членів ВТО; офіційні документи; довідкову літературу навчальних закладів; аналітичні матеріали і електронні банки даних міжнародних організацій; науково-методичну літературу, реферативні матеріали, наукові роботи, присвячені професійній підготовці фахівців з напрямку «туризм» за кордоном, наукові роботи з питань формування галузі туризму в кінці ХХ – на початок ХХІ сторіччя, з проблем становлення туристської освіти; дослідження і статистичні дані про сучасний стан справ цієї сфери, про структуру ВНЗ, які готують фахівців для туристської діяльності; матеріали зарубіжних вчених з досліджуваної проблеми; наукові праці відомих українських і російських дослідників з питань професійної освіти в країнах ВТО; матеріали наукових конференцій, що присвячені проблемі розвитку професійної туристської освіти. У сукупності зазначені джерела та інші науково-педагогічні праці, що є у списку використаної літератури, дають цілісне уявлення про теорію та практику професійної підготовки фахівців для сфери туризму в країнах-членах ВТО і змогу вирішити поставлені у дисертаційному дослідженні завдання.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань, досягнення поставленої мети, перевірки гіпотез використано комплекс взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних

дослідженому феномену: методи комплексного, системного та інтеграційного аналізу філософської, педагогічної, психологічної і навчально-методичної літератури з метою визначення туризму як соціально-педагогічної системи; метод теоретичного аналізу і синтезу наявного педагогічного закордонного досвіду туристської освіти, що дало змогу з'ясувати сучасний стан теорії і практики, підходи і напрями становлення та розвитку педагогічних ідей у туристській галузі, визначити методологічні та теоретичні основи досліджуваної проблеми, врахувати і узагальнити зарубіжний передовий позитивний педагогічний досвід в обґрунтуванні змісту, сутності та структури активних організаційно-педагогічних форм і методів туристської освіти в дидактичних системах підготовки фахівців для сфери туризму за кордоном; методи системного аналізу, застосування якого дало можливість виявити локальні особливості і загальні закономірності функціонування педагогічних систем підготовки фахівців сфери туризму за кордоном на сучасному етапі; методи порівняльного аналізу сучасних систем туристської освіти в країнах-членах ВТО, які сприяли визначенню та обґрунтуванню узагальненої концепції системи туристської освіти; метод моделювання, який дав змогу з урахуванням різноманітних характеристик розробити модель структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму, відповідної сучасному стану справ у цій сфері, і визначити місце її моделі в загальній системі професійної підготовки фахівців; метод професіографії для отримання наукового матеріалу, аналізу і встановлення наукових фактів, які належать до сфери професійного розвитку фахівця і різних його аспектів. Методи теоретичного дослідження дали змогу здійснити науковий аналіз різних літературних джерел, глибше розглянути структуру систем професійної освіти, їхнє функціонування, виникнення й розвиток різних типів вищих навчальних закладів, визначити гносеологічні корені розвитку професійної педагогіки за кордоном.

Організація дослідження. Науковий пошук здійснювався протягом 1998–2007 років й охоплював три основні етапи дослідження.

На першому теоретико-аналітичному етапі (1998–1999 рр.) на основі аналізу літературних і документальних джерел, вивчення вітчизняного і зарубіжного досвіду здійснено систематизацію наукових ідей у форматі філософських засад, цінностей та особливостей професійної підготовки фахівців для сфери туризму; з'ясовано стан дослідженості цієї проблеми в теоретичному і практичному аспектах; визначено сутність і місце професійної підготовки фахівців для сфери туризму в загальній системі професійної освіти; обґрунтовано проблему і методіку дослідження, методологічні й теоретичні концепти; розроблено програму дослідження, визначено завдання, сформульовано робочу гіпотезу; вивчено сучасний стан професійної підготовки фахівців сфери туризму у вищій школі країн-членів ВТО і досвід фахівців у цій сфері, проаналізовано навчальні плани й програми вищих навчальних закладів туристського профілю, з'ясовано особливості структури, змісту, методологію навчання, узагальнено теоретико-методологічні аспекти

професійної підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО.

На другому науково-пошуковому етапі (2000–2003 рр.) продовжувалося вивчення передового зарубіжного педагогічного досвіду професійної підготовки кадрів для сфери туризму; уточнено поняттєво-термінологічний апарат дослідження; охарактеризовано процеси трансформації систем вищої освіти в нових політичних, економічних і соціальних умовах розвитку суспільства; визначено історичні етапи становлення та розвитку національних туристських систем у країнах-членах ВТО з урахуванням сутності міжнародних, державних, суспільних вимог щодо організації туристичної діяльності та туристської освіти; здійснено теоретичну розробку концепції системи туристської освіти та моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця нової генерації в системі туризму; досліджено особливості становлення та розвитку кваліфікаційних вимог і стандартів, діагностику якостей педагогічних технологій у професійній підготовці кадрів для сфери туризму в країнах-членах ВТО; узагальнено методологічні основи якості освіти у галузі туризму, досвід організації і впровадження систем моніторингу в цій сфері; виявлено загальні закономірності та специфічні особливості в підготовці фахівців туристської сфери з урахуванням гуманітарної парадигми професійної туристської освіти в умовах розвитку глобалізованого суспільства; охарактеризовано основні компоненти педагогічних технологій у дидактичних системах професійної підготовки бакалаврів і магістрів сфери туризму в країнах ВТО.

На третьому підсумково-узагальнювальному етапі (2004-2007 рр.) систематизовано отриману інформацію і здійснено опрацювання даних; перевірено гіпотезу й основні концептуальні положення дослідження; висвітлено нові факти; здійснено експертну оцінку результатів дослідження; розроблено на основі з'ясованих загальних закономірностей концепцію системи туристської освіти і модель структурних компонентів професійної компетентності конкурентоспроможного фахівця сфери туризму; обґрунтовано критерії її побудови, показники ефективності і продуктивності; визначено підходи щодо дослідження напрямів реалізації її складових в Україні; сформульовано основні висновки й рекомендації; визначено перспективи подальшого дослідження проблеми.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що *вперше* в педагогічній теорії

- досліджено з використанням наукового інструментарію системного підходу щодо розгляду дидактичного процесу професійної підготовки фахівців сфери туризму в країнах Всесвітньої туристської організації структуру і зміст навчання (бакалавр і магістр); методологію визначення якості освіти, досвід організації і впровадження систем її моніторингу в цій сфері; гуманітарну парадигму професійної туристської освіти (гуманізація середовища, особистості та гуманітаризація навчання);

- визначено загальні закономірності розвитку освітньої галузі сфери туризму (демократичність,

доступність, прозорість, гнучкість, креативне ставлення до професії, домінування теоретичних фахових дисциплін) і локальні особливості національних дидактичних освітніх систем (соціокультурні, політичні, економічні, історичні та інші);

- *охарактеризовано* основні компоненти технології навчального процесу у вищій зарубіжній школі туристського профілю (постановка діагностичних цілей підготовки, проектування цілісного дидактичного процесу, перевірка його ефективності);

- науково *обґрунтовано* модель структурних компонентів професійної компетентності фахівця туристської сфери на сучасному етапі, складовими якої є: базова підготовка (фундаментальні фахові дисципліни), технічні знання (іноземні мови, комп'ютерні технології), особистісні якісні характеристики (активність, мобільність, відповідальність); *з'ясовано* критерії її побудови, показники ефективності і продуктивності;

- дидактично *змодельовано* універсальну концепцію системи туристської освіти (єдність місця навчання, структури і змісту дидактичного освітнього процесу, обов'язкової попередньої методології визнання потреб у фахівцях і якості туристської освіти, відповідність кваліфікаційних рівнів, стандартів, ступенів неперервної туристської освіти, завдань професійної підготовки);

- *визначено* основні концептуальні напрями організації професійної підготовки кадрів для сфери туризму (мотивація навчання, адаптація до фахового вищого навчального закладу, розвиток діалогової й дистанційної освіти, реалізація інноваційних технологій), цілі професійного навчання на сучасному етапі розвитку суспільства в умовах глобалізації (поширення наукових досліджень у професійному полі).

Удосконалено положення щодо форм і технологій функціонування основних структурних компонентів системи професійної підготовки фахівців для сфери туризму (цільова, інформаційна, ідеально-продуктивна, об'єктивна стадії технології організації навчального процесу в фаховому вищому навчальному закладі).

Подальший розвиток отримали нові напрями розвитку педагогічної науки (педагогіка культури, діалогу культур, дозвілля, особистості туриста, соціального, екологічного, екстремального, міжнародного туризму, історії національного туризму, туристської комунікації, туристської діяльності, гостинності, професійна порівняльна педагогіка туризму), теоретичні основи професійної діяльності фахівця сфери туризму (становлення та розвиток нового напрямку наукової теорії – туризмології); кредитно-модульно-рейтингова система навчання й контролю у професійній підготовці фахівців сфери туризму з урахуванням індивідуалізації навчання.

У науковий обіг професійної педагогіки введено нові педагогічні терміни та поняття, які базуються на вивченні зарубіжних наукових джерел: професійне орієнтування (науково-професійна теорія та практичне орієнтування), професійне покликання, туристська освіта; напрями нових спеціалізацій фахівців туристської галузі; можливості творчого використання

прогресивних ідей зарубіжного досвіду в умовах нашої держави.

Теоретичне значення полягає в збагаченні загальної теорії освіти:

- *обґрунтовано* структуру, зміст, методи навчання у сфері туризму, концепцію туристської освіти та її місце і роль в загальній системі освіти на сучасному етапі розвитку суспільства; методології дослідження загальних закономірностей і локальних особливостей дидактичних освітніх систем у сфері туризму; моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця туристської діяльності;

- *виявлено* тенденції у визначенні мети професійної підготовки фахівців сфери туризму для різних регіонів світу;

- *охарактеризовано* технології організації навчального процесу у вищому навчальному закладі туристського профілю за кордоном;

- *уточнено* основні дефініції – принципи організації технологічного процесу навчання у сфері туризму: науковість, систематичність, послідовність, індивідуалізація, професійна зацікавленість навчання, формування пізнавальних, оцінюваних і практичних дій, свідомо навчально-пізнавальна активність, проблемність навчання, які доцільно реалізовувати для становлення системи туристської освіти.

Практичне значення дисертаційного дослідження полягає в тому, що на основі результатів аналізу і узагальнення особливостей професійної підготовки фахівців сфери туризму за кордоном підготовлено: 1) спеціалізований курс для вищих навчальних закладів туристського профілю «Теорія і практика підготовки фахівців для сфери туризму в розвинених країнах світу»; 2) модульну навчальну програму спецкурсу та підручник «Туризм» для елективних курсів старших класів середніх шкіл України і Росії для вивчення англійської мови в професійному туристичному аспекті; 3) програми вивчення іноземних мов професійної спрямованості в сфері туризму (14) (Київський університет туризму, економіки і права).

Результати дослідження, висновки і рекомендації можуть сприяти раціональній організації системи вітчизняної туристської освіти. Отримані нові знання про структуру і зміст професійної освіти в країнах ВТО можуть бути використані в практичній роботі з метою вдосконалення навчання у вищій школі України під час створення навчальних планів, програм, навчальних посібників і підручників для професійної школи, для здійснення науково-педагогічних досліджень дисциплін туристського профілю.

Вірогідність і достовірність результатів дослідження забезпечується:

- теоретико-методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, сполученням якісного та кількісного аналізу отриманих результатів;

- системним підходом до вивчення предмета дослідження; опорою на професійні наукові розробки й філософські, загальнонаукові, психолого-педагогічні концепції і класичні основи

дидактики; використанням комплексу взаємопов'язаних методів, адекватних об'єктові, предметові, меті, гіпотезі і завданням дослідження; специфіці його окремих етапів;

- підтвердженням одержаних теоретичних висновків результатами педагогічної практики, їх впровадженням в освітній процес вищих навчальних закладів України, багаторічною апробацією основних теоретичних і методичних положень дослідження.

Впровадження результатів дослідження. Положення, висновки й рекомендації, розроблені на основі узагальнення дослідницьких матеріалів, упроваджено в навчальний процес Міжрегіональної Академії управління персоналом (довідка №7 від 05.12.2005 р.), факультетів соціології і психології (довідка № 017/58 від 18.03.2005 р.), країнознавства і туризму Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка №050/362-30 від 26.10.2006 р.), міжнародного туризму Київського національного університету культури і мистецтва (довідка №329 від 22.02.2006 р.); Інституту туризму Федерації професійних спілок України (довідка №01-23-15 від 20.01.2005 р.), кафедри фізичної і економічної географії Дніпропетровського національного університету в процесі підготовки фахівців з напрямку «Географія» зі спеціалізації «Рекреаційна географія та туристично-краєзнавча робота» (довідка №88552-348 від 3.09. 2007 р.), Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького при викладанні дисциплін гуманітарного і фахового циклу для спеціальностей «Туризм» і «Готельне господарство», Інституту економіки та управління Київського слав'ястичного університету викладачами кафедри економіки та управління в підготовці курсів «Ресурси міжнародного туризму», «Рекреаційні комплекси світу», «Туристичні ресурси слов'янських країн», «Технологія обслуговування в туризмі», «Економіка підприємств готельного господарства і туризму», «Економіка міжнародного туризму», «Рекреаційна географія», «Історія туризму» (довідка №158/2 від 19.10.2007р.), кафедри менеджменту і маркетингу у РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» (довідка №154 від 2.10. 2007 р.), у процесі розроблення галузевого стандарту вищої освіти за напрямками підготовки «Туризм» та «Менеджмент», у розробці програм професійно-орієнтованих дисциплін, подальшого розвитку напрямів наукових досліджень та удосконалення навчального процесу на кафедрі готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Київського національного торговельно-економічного університету (довідка № 2320/080а від 02.11.2007 р.), Київського університету туризму, економіки та права в матеріалах лекційних курсів з напрямку «Туризм» (довідка № 59 від 23.10. 2007р.). Упровадження результатів дослідження здійснювалося в безпосередній педагогічній діяльності автора у ВНЗ.

На захист винесено положення:

- методологія дослідження якості освіти у сфері туризму, яка розроблена під керівництвом ВТО, науково обґрунтована концепція моніторингу якості освіти – універсальний метод для визначення якісних характеристик професійної компетентності фахівців сфери туризму, прогалин

в освіті і меті навчання, що сприяє раціональній підготовці фахівців для сфери туризму з урахуванням національних, регіональних і локальних потреб;

- узагальнена модель концепції системи туристської освіти на підставі врахування локальних особливостей у структурі, змісті і технологіях професійної підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО, зумовлених історичним, політичним, економічним і соціальним розвитком цих країн;

- концептуальні основи сучасної моделі якісних характеристик фахівців сфери туризму, які визначені на основі статистичних і аналітичних даних з шести регіонів світу і чотирьох основних кваліфікаційних груп фахівців туристської галузі; психолого-педагогічна компонента в моделі оцінювання випускника з вищою туристською освітою.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні результати дослідження відображені в доповідях на 9 міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах: «Міжнародна співпраця і університетська освіта» (Миколаїв, 2000), «Сучасні технології викладання іноземних мов» (Київ, 2001), «Мова і культура» (Москва, 2001), «Теоретичні і методичні проблеми підготовки педагога професійної школи до впровадження інноваційних і інформаційних технологій навчання» (Київ, 2001), «Bildung und Erziehung im östlichen Europa – Nationle Entwicklungswege und internationale Herausforderungen» (Німеччина, Бохум, 2001), «Туризм в ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості» (Київ, 2002), «International Conference on Higher Education Innovation (Київ, 2003) «Мова» і культура» (Київ, 2003), «Мова і культура» (Київ, 2004), 4 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців», (Київ, 2000) «Професіоналізм педагогічних кадрів: сучасні підходи, концепції, досвід» (Ніжин, 2002), «Актуальні проблеми теорії і практики навчання іноземних мов і літератури» (Херсон, 2002), всеукраїнському науково-методичному семінарі «Сучасні інноваційні технології у викладанні іноземних мов» (Ірпінь, 2004); «Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія і практика» (Донецьк, 2005).

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему «*Система підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині*» захищена в 1998 році. Її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Наукова новизна дослідження визначалася тим, що вперше в Україні здійснено історично-педагогічний аналіз досвіду підготовки професійних кадрів у сфері туризму в Німеччині та обґрунтовано нові, ефективніші методи їх підготовки, які ґрунтуються на тісному поєднанні педагогічних положень з психологічними, соціологічними та культурологічними підходами, що дає додаткову можливість результативнішого навчання у професійному аспекті; виявлено та доведено економічну значущість нового підходу в державній політиці з питань професійного навчання та підготовки фахівців сфери туризму; виявлено і наочно продемонстровано зв'язок

багатьох наук у підготовці таких фахівців; висвітлено нові грані теорії та практики педагогічної науки на стикові різних дисциплін в аспекті підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині.

Публікації. Основні результати наукового дослідження відображені в понад 100 публікаціях: 2 одноосібних монографіях, 12 навчальних посібників (7 – з грифом МОН), 67 навчальних програм, 33 статтях у наукових фахових виданнях, 13 тезах і матеріалах наукових конференцій і семінарів, 17 навчально-методичних матеріалах (навчально-методичні рекомендації, тести, словники, концепція, положення). Загальний обсяг особистого внеску становить понад 300 авторських аркушів.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, шести розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (546 найменувань, з них 339 – іноземними мовами) на 45 сторінках та 24 додатків на 175 сторінках (окремим томом). Повний обсяг дисертації становить 640 сторінок, основний текст займає 420 стор. Робота містить 89 таблиць і 12 рисунків на 60 стор. основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, поставлено проблему й мету; визначено об'єкт, предмет, завдання, гіпотезу, методи і базу дослідження; сформульовано основні положення, що виносяться на захист; визначено наукову новизну, теоретичну й практичну значущість дослідження.

У першому розділі *«Теоретико-методологічні основи аналізу проблем професійної підготовки кадрів для туристичної галузі»* – представлено основні положення, які формують понятійний апарат, використаний в процесі дослідження цієї проблеми. Він містить основні поняття, пов'язані з туризмом безпосередньо, а також ті, що належать до філософської, педагогічної та психологічної наук.

Успіх підготовки фахівців сфери туризму найтісніше взаємопов'язаний із сучасними тенденціями в економіці у всьому світі і в кожній країні з урахуванням політичної, соціальної та економічної ситуації у період глобалізації всіх процесів у суспільстві. Міжнародний туризм сприяє процесу взаємодії і взаємозбагаченню культур різних регіонів світу, формуванню загальнолюдської культури.

На основі вивчення наукової літератури з'ясовано, що туризм – це особливе багатодисциплінарне й багатопрофільне явище, яке уособлює поєднання багатьох наук, предметів, галузей. Багатовекторний характер сфери туризму визначає важливість основного компонента теорії туризму – специфічної соціоекономічної і соціогуманітарної дисципліни, яка має синтетичний характер і характеризується розгалуженими міжнауковими зв'язками з політологією, історією, соціологією, правознавством, культурологією, релігієзнавством, антропологією, економікою і маркетингом, педагогікою і психологією, географією, країнознавством та іншими

науками. Теорія туризму (туризмологія, туристика, туризмознавство) ставить метою системно відобразити феномен туризму, всі його складники.

Багато представників вітчизняної та закордонної наукової громадськості (В. Абрамов, В. Антоненко, В. Бабкін, А. Дуровіч, І. Зязюн, В. Квартальний, В. Пазенок, Т. Пархоменко, Ф. Рудіч, С. Сміт, В. Федорченко, В. Цибух, М. Цюрюпа, П. Яроцький) порушують деякі теоретичні проблеми туризму на рівні світових зразків, а саме: у сфері філософії та антропології туризму, його ролі в глобалізаційних тенденціях, екологізації свідомості мандрівників, проблемах паломницького туризму, туризму як антиконфліктогенного чинника (міжетнічне спілкування, правовий захист туристів) на рівні ініціативних і стимулюючих пріоритетів. Українські філософи (В. Пазенок, В. Антоненко, Т. Пархоменко, Я. Любимий, Ф. Рудіч) аналізують філософські та суспільно-політичні проблеми розвитку сфери туризму.

Французькі теоретики туризму С. Перро и Ж.-М. Оернер реалізують різні підходи щодо теоретичних досліджень туристської галузі в теоретичних моделях туризмології. У своїх роботах Д. Небель, Л. Фостер, А. Фарбер, Д. Різон свідчать про осмислення психологічних мотивів подорожей, ідеологічну та історичну природу дозвілля.

Ч. Кулі, М. Бірам, Г. Зарате, Э. Декадт, М. Коул, Д. Пірс свідчать про те, що рефлексивно туризм є духовним і соціокультурним явищем, своєрідною проекцією багатогранного буття людини, відбиттям його суспільної сутності та дає змогу розвивальному впливові на особистість як професійного діяча, так і звичайного учасника туристських подій.

На теоретичній основі педагогічного аналізу проблем підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО шляхом визначення понятійно-категоріального інструментарію, яким користуються в процесі дослідження цієї проблеми, з'ясовано два простора: туризмологія і професійна педагогіка. Структуру загальної теорії туризму утворюють такі розділи, як філософія, історія, економіка, соціологія, педагогіка, психологія туризму, соціологія, соціоніка, політологія, екологія, право у сфері туризму і т.п. Суть методологічних підходів, принципів і методів аналізу змісту підготовки фахівців сфери туризму у країнах-членах ВТО визначає особистісно-орієнтована гуманістична парадигма навчання (гуманізація середовища, особистості і гуманітаризація навчання).

У результаті аналізу міжнародних, державних і суспільних вимог до сфери туризму й туристської освіти в країнах-членах ВТО виявлено, що міжнародні організації (понад 200), які займаються питаннями розвитку туризму, сфери туристської освіти і підготовки фахівців – ВТО, ООН, ЮНЕСКО, Асоціація індустрії подорожей, Міжнародний туристський альянс, Всесвітня асоціація професійного навчання в туризмі, Всесвітня асоціація туристських агентств, Всесвітня Рада з туризму й подорожей, Європейська фундація освіти, Європейський центр розвитку

професійної освіти, Міжнародна рада з охорони пам'ятників, Міжнародна організація зі стандартів, Міжнародна асоціація наукових експертів та ін. – визначили конкретні завдання у сфері професійної туристської освіти.

Зокрема: 1) створення сприятливих можливостей для розвитку й удосконалення процесу освіти і підготовки фахівців у сфері туризму в країнах-членах ВТО; 2) забезпечення лідерства й ініціативи в питаннях освіти в цій сфері; 3) розвиток необхідних стратегій в освітніх установах туристського профілю з метою досягнення якості й ефективності освіти і наукових досліджень; 4) створення туристського продукту високої якості з сучасними властивостями за допомогою конкурентоспроможних високорозвинених стратегій; 5) розробка стратегічних орієнтирів модернізації вищої освіти; прагнення піднести професійну освіту у сфері туризму на рівень вищих досягнень світової науки, техніки, передового досвіду; 6) потреба впорядкування всесвітнього ринку освітніх послуг, яка зумовлена входженням глобалізаційних процесів у науково-освітню сферу; 7) розробка освітніх і навчальних програм відповідно до потреб ринку праці, заснування програм з викладанням поширеними мовами світу; врахування виробничих вимог під час оцінювання навчальних досягнень студентів; 8) модернізація філософських підвалин пізнавальної діяльності та освітнього процесу; 9) удосконалення структури ступеневої системи професійної освіти в туризмі; створення міжнародних стандартів туристської освіти, номенклатури нових професій, програм, планів, систем контролю, нового покоління підручників і навчальних посібників; запровадження системи нагромадження академічних результатів, що дасть змогу кількісний приріст знань на певному етапі навчання впродовж життя перетворити на нову якість; 10) розробка нормативно-правової бази для нових типів установ професійної туристської освіти.

На основі аналізу численних міжнародних документів визначено різноманітні чинники, які сприяють бурхливому розвитку туристської сфери й освіти у всьому світі: демографічні, культурні, економічні, соціальні, політичні та інші. Вони впливають на зміни у структурі, змісті та технологіях професійної підготовки кадрів для сфери туризму в різних країнах світу.

У другому розділі *«Трансформація систем вищої освіти в нових політичних, економічних і соціальних умовах розвитку суспільства»* проаналізовано сучасні досягнення й проблеми професійної освіти в досліджуваних країнах.

Концепція неперервної професійної освіти фахівців туристичної галузі формується у 80-і роки минулого сторіччя одночасно з бурхливим зростанням міжнародного туризму. У зв'язку з посиленням міждержавних контактів і розвитком міжнародного туризму його роль і значення набувають вагомості у всіх політичних, соціальних, культурних і економічних аспектах життєдіяльності людства. Досвід розв'язання всіх проблем сфери туризму узагальнює ВТО. У міру розвитку туризму і перетворення його на невід'ємну частину сучасного життя зростає міжнародне значення цієї організації. У діяльності європейської співдружності підвищується роль

національних систем вищої освіти, консолідуються їх загальні зусилля, розробляються нові підходи в питаннях акредитації, стандартизації реформування всіх національних систем, здійснюється пошук загальних пріоритетів, інноваційних підходів.

Особлива увага приділена аналізу стану справ у Франції і Великій Британії, враховуючи високий рівень професійної підготовки фахівців у цих країнах. Представники менш розвинених країн обирають саме Францію та Велику Британію місцем навчання. На цей час у цих країнах здійснюється широкомасштабна реформа професійної туристської освіти в рамках тісного співробітництва з багатьма міжнародними організаціями.

На прикладі прогресивних тенденцій реформування системи вищої освіти у Франції й Великій Британії визначено перспективи становлення професійної освіти в європейському і світовому масштабі в найближчі кілька років. Розкрито суть спеціального курсу «Європейський простір» (а) мультикультурна Європа, б) мобільна Європа, в) Європа професійної освіти для всіх, д) Європа вмінь і знань, е) Європа, відкрита для всіх), який викладається в університетах цих країн.

Для ілюстрації процесів реформування національних систем вищої освіти проаналізовано період їхнього розвитку з усіма позитивними (поетапне, планомірне, послідовне реформування всіх освітніх органів і навчальних закладів) й негативними (орієнтування в бік західних досягнень, ігнорування національних особливостей освітніх систем) результатами після національних революцій у Польщі, Словенії і Чехії.

Етапи, пройдені цими країнами, найтипівіші для країн, що розвиваються, і можуть бути корисними для України в період становлення вітчизняної професійної освіти у всіх сферах людської діяльності. Ще одним ключовим завданням повинна стати модернізація освіти відповідно до викликів XXI століття і вимог української державності.

Особливе місце займає аналіз проблеми стандартизації професійної освіти, що розглядається, насамперед, в історичному аспекті і на сучасному етапі, з огляду на досвід діагностики якісних характеристик випускника вищої школи в Німеччині, Франції, Англії, США, Японії і Росії. Успіх підготовки фахівців сфери туризму зумовлений взаємодією із сучасними тенденціями розвитку економіки в усьому світі, а також особливостями політичної і економічної ситуації в період глобалізації всіх процесів у кожному суспільстві.

В процесі характеристики етапів історичного розвитку і становлення систем туристської освіти з'ясовано важливі складові цього процесу у Великій Британії і Франції, де в основу структури і змісту технології навчального процесу покладено кредитно-модульно-рейтингову систему навчання і контролю знань студентів.

Результати дослідження свідчать про те, що системи туристської освіти в цих країнах сформувалися за останні 20 років, протягом яких реалізуються державні програми з туризму.

Теоретики туризму А. Булл, А. Буркарт, Ф. Велла, Р. Вержер, Г. Данн, К. Купер, С. Медлек, Д. Річі, Ж. Сальванес, Ж. Тригано, Є. Фаус-Сола, Е. Шафер та багато інших підтверджують факт бурхливого розвитку туризму і засвідчують необхідність удосконалення національних систем туристської освіти.

Встановлено, що розвиток туристської інфраструктури у всьому комплексі культурних, освітніх, інформаційних, технічних, політичних, правових, економічних, адміністративних та інших складників вимагає конструктивної співучасті різноманітних форм співробітництва влади, бізнесу, громадських співтовариств, міністерств, навчальних закладів.

Теоретиками туризму розроблено завдання вищої освіти у цій галузі: 1) забезпечення фундаментальної наукової, професійної і практичної підготовки у сфері туристської діяльності; 2) здобуття студентами знань і вмінь освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх покликання, інтересів і здібностей; 3) удосконалення наукової і професійної підготовки кадрів для сфери туризму.

У третьому розділі «*Становлення і розвиток систем професійної підготовки фахівців сфери туризму*» досліджено сучасний стан справ у сфері туристської освіти в країнах ВТО. Результати аналізу свідчать, що експериментальне дослідження Університету ім. Д. Вашингтона під егідою ВТО проведено на базі порівняльних характеристик 12 секторів туристської індустрії, що охоплюють світову індустрію туризму: готелі і курорти; фірми з організації роздрібної реалізації турів; оптові тури; туристський маркетинг; ресурси культури; природні ресурси; туристські адміністрації; туристський транспорт; конференції і змагання; розваги й атракціони; їжу і напої; консультанти; 4 професійних рівнів: *персонал переднього краю* (FLP) – службовці з вищим ступенем взаємодії з клієнтом (офіціантів, секретарок, портье та інший персонал); *інспекторів* (SPV) – службовців, які керують групою працівників, але не відповідають за відділ загалом (метрдотелів, сестер-господарок і т.п.); *середня ланка управління* (MLM) – персонал, який відповідальний за весь відділ (менеджери з громадських зв'язків у готелі, менеджери з кадрів тощо); *вища ланка управління* (HLM) – персонал з повноваженням стратегічних рішень (менеджери регіонального туризму) і 6 регіонів світу (Американський континент, Африка, Східна Азія і Тихоокеанський регіон, Європа, Близький Схід і Південна Азія).

Визначено освітні і тренувальні потреби у всесвітній туристській індустрії, прогалини у потребах і вимогах до чинної туристської індустрії, виявлено попит на різні туристські регіони, конкретні сектори і професійні рівні, складено карту світових професій туризму з 288 (12 x 4 x 6) професійними нішами, розділену на 72 (12 x 6) географічні райони в туристській підприємницькій діяльності, яка згрупувала всесвітній туризм у тримірну діаграму: (x) туристський індустріальний сектор, (y) професійні рівні і (z) географічні регіони.

Здійснено аналіз цілей підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО, що свідчить

про наявність різних систем управління якістю загальної підготовки, які ґрунтуються на ідентифікації потреб усіх осіб, залучених до цієї складної системи: роботодавців і організаторів навчання, студентів і викладачів.

Результати дослідження дали змогу з'ясувати основні цілі освітньої галузі в країнах ВТО: 1) визначення поточних потреб у фахівцях для індустрії туризму з боку роботодавців у країнах ВТО; 2) встановлення стандартів якості в організації туристської освіти і професійної підготовки фахівців сфери туризму, визначених глобальною шкалою у світових рейтингах у туристських регіонах світу; 3) посилення ролі людського потенціалу, необхідного для підтримки національних туристських структур та індустрії туризму; 4) визначення програм професійної підготовки фахівців сфери туризму з орієнтацією на сталі стандарти якості, що відповідають потребам майбутніх професіоналів, роботодавців у туризмі в кожній країні, що є членом ВТО.

ВТО розробила вичерпні *Стандарти міжнародної класифікації туристської діяльності* (СМКТ). Вагомим стимулом для освіти в туризмі є створення гнучкої і різноманітної освітньої системи з урахуванням нової парадигми: 1) суперсегментація попиту; 2) ринкова глобалізація; 3) діагональна інтеграція; 4) попит на велику гнучкість; 5) пререквізити навколишнього середовища; 6) соціокультурна компетентність.

Зростаюча кількість міжнародних програм супроводжується розвитком широкого кола кваліфікацій і стандартів одночасно з недостатньою фундаментальністю в проектуванні навчальних планів. Як показують зарубіжні дослідження, конкурентоспроможність туристської індустрії сприяє розвиткові каналів для діалогу і кооперації між національними структурами, туристськими секторами і навчальними закладами, що готують фахівців сфери туризму.

У результаті аналізу дидактичних систем визначено вплив різноманітних чинників на мету професійної підготовки фахівців сфери туризму в розвинених країнах світу – це наявність у секторі туризму багатьох спеціалізацій.

Рушійні сили в туризмі різноманітні: 1) проблема визнання чинної освіти різними міжнародними кваліфікаційними комісіями; 2) відсутність єдиних стандартів процесів акредитації; 3) різні очікування під час створення освітніх систем у туризмі; 4) відсутність координації дій учасників освітнього процесу.

Результати дослідження свідчать, що у процесі формування національних систем туристської освіти необхідно враховувати як загальні закономірності: 1) неперервність туристської освіти; 2) гнучкість навчальних курсів і програм; 3) мобільність студентів; 4) поєднання науковості навчання з практичною реалізацією цих досягнень; 5) між- і мультидисциплінарність навчальних планів), так і локальні особливості, пов'язані з культурними, соціальними, політичними й економічними ситуаціями в тих країнах, де створюється система туристської освіти і здійснюється професійна підготовка кадрів для туристської діяльності.

У роботі проаналізовано загальні проблеми конкурентоспроможності у сфері туризму і туристської освіти. В результаті дослідження доведено, що якість підготовки фахівців для сфери туризму є найважливішим інструментом досягнення цієї мети. ВТО розроблено методологію («туризм – освіта – якість»), основним компонентом якої є якість.

Методологія визначення якості створюється на основі повного задоволення очікувань за допомогою мінімізації розбіжностей між очікуваннями і реальними враженнями.

Наукове дослідження розкриває переваги співробітництва між туристською індустрією, навчальними закладами і туристськими підприємствами. Така інтеграція забезпечує довгострокову перспективу процвітання індустрії туризму на основі подальшого розвитку, підготовки фахівців з орієнтацією на кваліфікації.

В процесі аналізу форм і методів оцінки професійної компетентності фахівців сфери туризму дослідниками враховувався вибір підприємців чи експертів у сфері туризму в зазначених регіонах. За їхньою допомогою було визначено специфічні вимоги до фахівців різних професійних рівнів. При визначенні недоліків в освіті і навчанні затверджено пріоритетність і черговість розв'язання нагальних проблем.

У четвертому розділі «Концепція системи туристської освіти» охарактеризовано основні особливості процесу адаптації студентів до вищого навчального закладу туристського профілю, який включає такі компоненти: а) стан соціального середовища навчання; б) рівень психологічної підготовленості студента до процесу навчання в такому ВНЗ; в) рівень професійної компетентності педагога; г) традиції вищого навчального закладу; д) рівень мотивації студента до навчання саме в цьому закладі. Результати дослідження свідчать, що адаптація студента до вищого навчального закладу туристського профілю в контексті психології туризму – це полікомпонентний процес, який є частиною його соціальної адаптації до навколишнього світу. У ході дослідження було проаналізовано позитивні аспекти цього процесу й умови його ефективності.

У розділі проаналізовано нові напрями сучасних педагогічних досліджень, розкрито складові такого поняття, як педагогіка туризму, і 14 її складників: педагогіка культури, дозвілля, діалогу культур, туристської комунікативності, історії національного і світового туризму, соціального, екологічного, екстремального і міжнародного туризму, педагогіка гостинності, туристської діяльності, особистості туриста, професійна порівняльна педагогіка туризму, туризмологія, філософія та психологія туризму, інноваційні технології у цій сфері людської діяльності. Усі ці складники становлять основу концепції системи туристської освіти, яка є фундаментом професійної підготовки фахівців сфери туризму на сучасному етапі. Сутність методологічних підходів, принципів і методів аналізу змісту підготовки фахівців сфери туризму в досліджуваних країнах визначається особистісно-орієнтованою гуманістичною парадигмою навчання, основою

якої є антропоцентрична модель освіти й виховання, яка ґрунтується на розумінні людини як відкритої системи, котра прагне до постійної зміни й оновлення синхронно з навколишнім світом у процесі своєї активної діяльності.

В основу гуманістичної парадигми процесу професійної підготовки фахівців у сфері туризму покладено задоволення освітніх цілей особи.

Освітня парадигма пред'являє низку вимог до технології організації навчальної діяльності, від задоволення яких залежить успішність всього освітнього процесу. Чотири стадії системної детермінації навчальної діяльності (цільова, інформаційна, ідеально-продуктивна, об'єктивістська) і основні принципи навчання у вищих навчальних закладах (науковість, проблемність, систематичність, послідовність, індивідуалізація і професійна зацікавленість у навчанні, формування пізнавальних, оцінюваних і практичних дій) визначають технологію організації навчального процесу у вищих навчальних закладах туристського профілю. Основні методологічні підходи, що використовуються в процесі такого аналізу, – функціонально-об'єктивний і діяльнісний.

Результати дослідження свідчать, що основними складовими змісту туристської освіти є: 1) поглиблене знайомство з науковими основами, технологією обраного виду праці; 2) формування спеціальних практичних навичок і вмінь; 3) формування психологічних і моральних якостей особистості; 4) характеристики навчального процесу (доступність, достовірність, творче ставлення до професії); 5) обов'язкові теоретичні фахові дисципліни в навчальному плані. Практика в навчанні розглядається як методологія оволодіння професією.

Проаналізовано зміст розділів професійної педагогіки туризму, технологію професійного навчання у сфері туризму, яка має 4 основних компоненти: 1) аналіз суспільних потреб у фахівцях; 2) планування навчального процесу; 3) психолого-соціальні передумови професійного навчання; 4) право на професійне навчання.

В науковому дослідженні визначено зміст понять «професіографія», «професійне орієнтування», «професійне самовизначення» у туристській діяльності, проаналізовано основні ідеї та їх функції з урахуванням вимог суспільства. Усе це визначає склад професіограми – сумарний опис змісту і структури діяльності, яка є джерелом побудови моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму, основою моделювання дидактичних процесів у його професійній підготовці.

На основі аналізу наукової вітчизняної і зарубіжної літератури розроблено концепцію системи туристської освіти (єдність місця, структури і змісту теоретичної і практичної професійної підготовки), виявлено її 10 основних компонентів: 1) методологія визначення потреб у фахівцях сфери туризму; 2) методологія визначення якості туристської освіти; 3) структура навчальних закладів туристського профілю; 4) технологія навчального процесу в профільному ВНЗ;

5) структура навчальних планів і зміст навчальних програм туристської спрямованості; 6) обов'язкове місце практики в навчальному процесі; 7) кредитно-модульно-рейтингова система навчання і контролю; 8) кваліфікаційні рівні і стандарти; 9) сучасна модель структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму; 10) підвищення кваліфікації і перепідготовка. Ця теоретично зумовлена концепція системи туристської освіти є універсальним педагогічним явищем, яке є характерним для всіх національних і регіональних систем підготовки кадрів для цієї галузі.

У п'ятому розділі *«Загальні тенденції і локальні особливості в професійній підготовці кадрів для сфери туризму»* з'ясовано сучасний стан розвитку технологій професійної підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО, проаналізовано структуру, зміст і педагогічні технології навчання бакалавра, магістра та доктора філософії за 95 спеціалізаціями у 22 провідних вищих навчальних закладах 11 країн світу: Іспанія, Франція, Туреччина, США, Велика Британія, Нова Зеландія, Китай, Греція, Іран, Росія, Австралія. Результати дослідження свідчать, що система підготовки фахівців сфери туризму ґрунтується на нових пріоритетах і принципах сучасної професійної освіти з використанням загальних закономірностей і урахуванням місцевих особливостей тих регіонів, для яких готуються фахівці.

В основу розв'язання основних завдань покладено кредитно-модульно-рейтингову систему професійної підготовки фахівців сфери туризму, яка дає змогу в найкоротший термін домогтися найвищої якості освіти. Ця дидактична система забезпечує можливість студентам розробляти власну програму навчання, обираючи ті курси, що найкраще доповнюють їхню попередню освіту й відповідають їхнім професійним цілям. На різних спеціалізаціях у вищій школі сфери туризму в країнах-членах ВТО розроблено програми, які поєднують кілька форм оцінки експертиз, контрольних опитувань, аналізу соціологічного дослідження, самостійної роботи, створення проектів у групі й інші завдання з урахуванням модульно-рейтингової системи навчання і контролю.

Технологія організації навчального процесу підготовки фахівців для сфери туризму містить гнучку і різноманітну систему модулів і рейтингових оцінок. У середньому для одержання диплома про вищу освіту необхідно 34 кредити (300 годин), 13 обов'язкових курсів і 21 предмет на вибір. Головним завданням підготовки фахівця є навчити його ухвалювати рішення і вільно орієнтуватися у своїй професійній царині.

Мета таких програм полягає в тому, щоб сформувати у майбутніх виконавців розуміння сучасних завдань і стратегічне мислення, що є необхідним для здійснення у професійній діяльності виконавських стратегій. Університети успішно готують майбутніх керівників фірм і компаній, пропонуючи все необхідне для просування в особистій кар'єрі. Кожна програма навчання ставить перед фахівцем мету: створити підґрунтя для кар'єри протягом усього життя.

У розділі проаналізовано також систему підвищення кваліфікації і перепідготовки у сфері туризму в кількох вищих навчальних закладах, які допомагають розв'язати проблему зайнятості в багатьох країнах світу. Результати дослідження свідчать, що найбільш поширені дипломи бакалаврів комерції, планування і розвитку, управління рекреаційними зонами, переважно в туризмі, дослідження природних ресурсів, магістрів ділового адміністрування в міжнародному управлінні, гостинності, маркетингу. Навчання дає змогу набути глибоких знань у межах визначеного сектора індустрії, включаючи знання того, як необхідно діяти у певній ситуації; розуміти суть функцій своєї професійної діяльності і професійної компетентності у цій галузі в рамках державних, регіональних, національних і світових перспектив; природу підприємств обслуговування, знання ділової етики і соціальних обмежень.

На основі аналізу навчальних планів та програм визначено, що пріоритетами є також такі напрями спеціалізації, як розвиток лідерства і стратегічного аналізу для виконавців в індустрії подорожей, розв'язання проблем й ухвалення рішень. Навчальні курси визначають стратегічні питання й аналіз в індустрії подорожей з використанням соціологічних досліджень, що проводяться за такими напрямками спеціалізації: 1) природні ресурси навколишнього середовища в розвитку туризму і подорожей; 2) філософські проблеми в природі екологічного туризму; 3) життєздатний розвиток і туризм; 4) оцінка впливів навколишнього середовища в макро- і мікромасштабах; 5) об'єднання інвестицій, планування й управління використанням у туризмі природних ресурсів; 6) роль туризму в управлінні екосистемами.

Визначено, що у зовнішній діяльності вищих навчальних закладів є дві цілі: наукове дослідження й консультативні послуги.

Нові програми підготовки фахівців для сфери туризму відрізняються великою розмаїтістю, що забезпечує можливість кожній навчальній установі знайти свою нішу в сучасній освіті в такій складній і різноманітній сфері, як туризм.

У шостому розділі *«Сучасна модель структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму»* в процесі розгляду сучасних тенденцій у розвитку системи структурних компонентів професійної компетентності в розвинених країнах світу зроблено висновок про необхідність таких кроків: 1) поглиблення умінь і професійних знань у сфері управління; 2) розширення практики в багатокультурному полі і міжнародному просторі; 3) підсилення поінформованості щодо засобів охорони і захисту навколишнього середовища; 4) розширення участі у транснаціональних компаніях з метою розробки міжнародних стандартів і кваліфікаційних вимог до фахівців сфери туризму; 5) збереження загальнонаціонального здоров'я і благополуччя; 6) надання більшої уваги ринковому прогнозуванню і стратегічному плануванню; 7) поглиблення вивчення іноземних мов і комп'ютерних технологій; 8) акцентування уваги на психологічній підготовці фахівців сфери туризму.

Усі прогнози ідеологів туризму на його майбутнє вказують на те, що в наступному десятилітті сфера туризму досягне нових висот і суттєво зросте її внесок у створення робочих місць і збільшення добробуту суспільства. Визначено, що успішна реалізація складових змісту освіти безпосередньо пов'язана з упровадженням нових педагогічних технологій, спрямованих на принципові зміни навчально-виховних пріоритетів у напрямі становлення особистості студента як суб'єкта самонавчання і розвитку, соціального самовизначення. Такий підхід спонукає поставити в центр навчання ширше впровадження й ефективне використання самостійних форм навчання, розвиток творчих здібностей майбутніх фахівців сфери туризму.

З'ясовано, що удосконалення навчання здійснюється в двох взаємозалежних напрямках: профілізація фундаментальної підготовки і фундаменталізація професійного навчання. З метою фундаменталізації професійної освіти відповідно до нової концепції вводиться країнознавча підготовка студентів у вищій школі, що інтегрує п'ять блоків дисциплін з підготовки: 1) світоглядна і соціально-філософська; 2) психолого-педагогічна; 3) історико-культурологічна; 4) загальномова лінгвокульту-рологічна; 5) професійна з іноземної мови.

Обґрунтована необхідність навчання фахівців сфери туризму іноземних мов. У сучасних умовах система ступеневої вищої освіти є важливим напрямом оптимізації підготовки нової генерації фахівців зі знанням іноземних мов, максимального задоволення освітніх потреб особистості і суспільства, диференціації професійної підготовки, входження нашої країни у світовий освітянський простір.

В процесі дослідження країни, мова якої вивчається, залучаються відповідні педагогічні технології, різноманітні методи інтерпретації, що спираються на культурно-історичний, філософсько-естетичний фундамент національної культури і дають змогу розкрити самобутність менталітету нації. У наш час актуальним є входження в «Європу Знань» через знання інших мов, інтенсифікація процесу навчання, інтегрування у світовий освітянський простір, де домінує тенденція педагогічних систем до універсалізації, інтернаціоналізації, глобалізації, інтелектуального, мовного спілкування, діалогу культур. Особливе місце у сфері підготовки фахівців туризму посідає новий напрям «Іноземна філологія в туристській діяльності». Потрібно акцентувати увагу на тому факті, що практично у всіх вищих навчальних закладах туристського профілю найпильніша увага приділяється вивченню іноземних мов. Теоретико-методологічний аналіз і нове вирішення наукової проблеми професійної підготовки фахівців для сфери туризму дав можливість встановити, що в умовах глобалізаційних процесів у світовому просторі, розширення міжнародного співтовариства, формування суспільства толерантності і діалогу культур туристська освіта набуває особливої актуальності.

На основі узагальнення результатів дослідження зроблено такі **висновки**.

1. Комплексний аналіз філософської і психолого-педагогічної літератури свідчить, що

підготовка фахівців сфери туризму виходить на якісно нові рубежі в країнах-членах ВТО, тому системний аналіз функціонування дидактичних освітніх систем буде надзвичайно корисним для України, яка має значний туристський потенціал і може стати в перспективі однією з найрозвинутіших у туристському відношенні країн.

Методологічні основи теорії і практики професійної підготовки фахівців сфери туризму визначено відповідно до міждисциплінарного змісту туристської освіти, що має опосередковані зв'язки із філософією, педагогікою, психологією, культурологією, соціологією, політологією.

Аналіз сучасних теоретичних позицій та підходів (системний, синергетичний, діяльнісний, гуманістичний, культурологічний і компетентнісний) дав змогу визначити їх значні дослідницькі можливості у вивченні феномена туристської освіти.

Обґрунтовано, що тільки комплексне поєднання та реалізація концептуальних підходів створює передумови для розуміння сутності педагогічного явища, ефективного моделювання змістової моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму та її здійснення як важливого напрямку туристської освіти.

2. На основі результатів вивчення й узагальнення наукових ідей і теоретико-методологічних концептів визначено сутність професійної підготовки кадрів сфери туризму як багатофакторної і багатовимірної динамічної системи. Складність і багатоаспектність процесу професійної підготовки фахівців туристської сфери, її динамічний комплексний характер зумовлюють необхідність досліджувати його з позицій системного підходу, який виявляється в усвідомленні цілей, методів, форм і засобів, педагогічних технологій.

3. На основі аналізу наукового дискурсу психолого-педагогічної і філософської літератури визначено, що основи технологічного процесу професійної підготовки кадрів для сфери туризму закладено в таких категоріях, як 1) спеціалізація і навчання професії у сфері туризму; 2) підвищення кваліфікації; 3) підготовка педагогів для професійного навчання фахівців сфери туризму; 4) практика на туристському підприємстві; 5) концепція навчання кожної професії у сфері туризму; 6) зміст навчання з конкретної спеціалізації; 7) вимоги контролю якості навчання й екзаменаційних вимог як вищий ступінь цього контролю; 8) освітня політика навчального закладу в конкретному регіоні світу; 9) реформування освітньої системи підготовки фахівців сфери туризму з метою посилення її конкурентоспроможності на світовому ринку праці.

4. Результати аналізу трансформаційних процесів, які здійснюються на сучасному етапі розвитку суспільства, свідчать, що формування дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО визначається характером зв'язків між стратегічними компонентами (стратегічні принципи, способи передачі змісту), тактичними компонентами (тактичні принципи, структура змісту, форми організації і методи навчання, способи контролю) і важливими чинниками зовнішнього середовища (культура, технологія, методологія). Ці зв'язки виникають у

системі в процесі її створення й адаптації до динамічних характеристик соціуму. Структурний аспект системного аналізу дидактичних систем забезпечив можливість виявити загальні закономірності й локальні особливості на кожному етапі їхньої структурної складності.

Значні зміни різноманітних характеристик у процесі функціонування даних систем свідчать про те, що спільним для них є: а) демократичність, б) гнучкість, в) прозорість.

Рівень інтерактивності цих систем підвищується в міру ускладнення й розширення їх структур та інформаційно-технологічних компонентів змісту. Панівним у цих системах є пізнавальний процес, який використовується в процесі трансформації змісту навчання.

Найефективнішою дидактичною системою на сучасному етапі розвитку суспільства, освіти й педагогічної науки є кредитно-модульно-рейтингова система професійної підготовки фахівців у сфері туризму.

5. На основі вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду визначено, що необхідною умовою оцінки результатів отриманої освіти є стандарти.

Створення і впровадження стандартів туристської вищої освіти має на меті: 1) встановити базовий рівень, що забезпечує одержання і продовження професійної туристської освіти; 2) визначити мінімальні рівні кваліфікації, достатні для атестації професіонала цієї сфери; 3) підвищити якість професійної підготовки фахівців для сфери туризму шляхом розширення професійного профілю; 4) оволодіти інтегрованою групою професій; 5) універсалізувати зміст туристської освіти; 6) запровадити прогресивні системи навчання; 7) автоматизувати системи контролю над ефективністю діяльності навчальних закладів і органів управління; 8) впорядкувати права й відповідальність усіх суб'єктів системи туристської вищої освіти; 9) установити зв'язок наступності в умовах неперервної освіти; 10) забезпечити конвертованість вищої туристської освіти всередині держави і за її межами для безперешкодної участі в міжнародному ринковій праці. Визначено, що залежно від галузі застосування й рівня утвердження розрізняють такі види стандарту туристської вищої освіти: 1) міжнародний (відповідно до міжнародних нормативів); 2) державний (федеральний, національний); 3) регіональний (відповідно до міжгалузевих і специфічних умов).

6. Метод Дельфі дав змогу передбачити тенденції у світовому туризмі, в освіті і підготовці фахівців для цієї сфери. Запропоноване дослідження зібрало у своїй сукупності пріоритети, які визначають базові вміння й знання, істотні в кожному з чотирьох професійних рівнів (персонал переднього краю, інспектори, середня ланка управління, вища ланка управління) і прогалини в навчанні в кожному з них. У зв'язку з цим визначено міру задоволення підприємців знаннями й вміннями своїх співробітників у тому випадку, якщо критерії оцінки освітньої системи точно відповідають попереднім очікуванням підприємців, а тому є безпомилковим методом вимірювання якості запропонованого навчання.

З'ясовано, що особливе місце в технології організації навчального процесу посідає якість підготовки фахівців – сукупність властивостей і характеристик, що визначають готовність фахівців до ефективної професійної діяльності. Якісна підготовка передбачає: а) здатність до швидкої адаптації в умовах науково-технічного прогресу, б) володіння професійними вміннями й навичками, в) уміння використовувати отримані знання в процесі розв'язання професійних завдань.

За таких умов вимоги до якості підготовки фахівців припускають розгляд структури праці, детальний аналіз професійних функцій фахівця, виявлення вмінь, необхідних для їхнього виконання.

7. Результати педагогічного аналізу свідчать, що зміст навчальних предметів і навчальних практик проектується з опорою на всебічне врахування майбутньої соціально-виробничої (професійної) діяльності випускника навчального закладу туристського профілю. Технологічний підхід до навчання передбачає конструювання навчального процесу, з урахуванням освітніх орієнтирів, цілей і змісту туристського навчання.

На особливу увагу у сфері підготовки фахівців для туристської діяльності заслуговують такі процеси, як корекція навчального процесу і діагностика якості. Аналіз дослідження проблеми дав змогу зробити висновок про те, що педагогічна технологія, пов'язана із системним підходом до туристської освіти і навчання, охоплює всі елементи цієї системи – від постановки цілей до проектування всього дидактичного процесу й перевірки його ефективності.

Розробка науково обґрунтованих принципів побудови навчальних планів у вищих навчальних закладах туристського профілю в країнах-членах ВТО здійснюється на різних рівнях професійної підготовки кадрів.

Обґрунтовано, що зміни характеристик чинників впливу навколишнього середовища (культура, інноваційні технології, методологія дослідження) у системах туристської професійної освіти в процесі переходу суспільства в новий інформаційний простір відрізняються рівнем інтерактивності й гуманізації, своєю гуманітарною парадигмою.

З'ясовано, що сучасний етап становлення та розвитку туристської освіти супроводжується такими процесами: 1) реалізацією інноваційних, міждисциплінарних підходів у розробці навчальних планів і програм; 2) модернізацією змісту навчання на основі інтегрованих навчальних курсів та інноваційних навчальних посібників; 3) посиленням ролі комп'ютерних технологій у навчанні; 4) удосконаленням процесу передачі інформаційного матеріалу від педагога до студента; 5) появою нових способів контролю знань за допомогою новітніх методологій і технологій.

Усі ці компоненти становлять сутність педагогічної системи навчання, яка реалізується у провідних вищих навчальних закладах туристського профілю країн-членів ВТО. Така система навчання є особливою педагогічною технологією, що орієнтована на особистість, системою, яка

визначає мульти- і міждисциплінарний підхід у багаторівневій підготовці фахівців сфери туризму. Вона дає змогу оптимізувати навчальний процес, забезпечує його цілісність в досягненні цілей навчання, сприяє розвиткові пізнавальної сфери викладача, а також поєднанню управління й контролю пізнавальної діяльності студентів з великими можливостями для їхньої самостійної роботи.

8. Розв'язання проблеми компетентності фахівців сфери туризму поставило вимогу визначити якісні характеристики фахівця, спільні для всіх регіонів і сфер туристської діяльності. Це дало змогу розробити сучасну модель структурних компонентів професійної компетентності такого фахівця. З'ясовано, що основними складовими компонентами цієї моделі є: 1) фундаментальні знання у сфері туризму (маркетинг, менеджмент, діловодство, правові знання, стратегічне прогнозування, технологічна підготовка); 2) технічні вміння та знання (знання комп'ютерних, комунікативних технологій, іноземних мов); 3) особистісні характеристики (мотивація та ініціатива, функціонування у мультикультурному полі, робота у команді, здатність навчати інших та працювати системно, відданість компанії, гнучкість, вміння приймати рішення й контролювати їх виконання). Кожна кваліфікаційна модель містить посадові обов'язки, рівень освіти, обсяг знань і вмінь, а також певні особистісні якості, що сприяють успішній професійній кар'єрі.

У дослідженні проаналізовано також сучасні підходи до якісної підготовки фахівців, що передбачає розгляд структури праці, детальний аналіз професійних функцій фахівців, виявлення вмінь, необхідних для їхнього виконання. З'ясовано, що в процесі розгляду сучасних тенденцій у розвитку моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму в розвинених країнах світу необхідно насамперед розвивати вміння та поглиблювати знання у сфері управління кадрами.

У зв'язку з постійною інтернаціоналізацією бізнесу всім фахівцям сфери туризму необхідно мати більше практики в міжнародному просторі й мультикультурному полі та знання іноземних мов. Обізнаність із засобами охорони навколишнього середовища й технікою захисту, збереження загальнонаціонального здоров'я і благополуччя стануть суттєвою частиною туристської освіти на всіх професійних рівнях. Супервайзерам потрібно навчитися вищого рівня управлінських функцій, таких, як ринкове прогнозування і стратегічне планування.

Навчальні заклади туристського профілю потрібно зміцнювати частково курсом навчання, пов'язаним з діловими (практичними) навичками. Теоретично обґрунтовано, що технологічні зміни впливатимуть на традиційні методи навчання, такі, як дистанційне та діалогове тощо.

9. Визначено, що основами сучасної освіти у сфері туризму є: 1) фундаменталізація освіти, яка повинна суттєво підвищити її якість; 2) випереджувальний характер усієї системи освіти, її націленість на проблеми майбутньої постіндустріальної цивілізації, розвиток творчих здібностей людини; 3) єдність теорії і практики з пріоритетами впровадження сучасних наукових досягнень

та інноваційних технологій; 4) ширша доступність системи освіти для населення шляхом використання можливостей дистанційного навчання й самоосвіти із застосуванням перспективних інформаційних і телекомунікаційних технологій.

Визначено, що стратегічними напрямами реорганізації туристської освіти є: 1) забезпечення нового рівня якості підготовки фахівців і 2) формування гнучкої системи підготовки кадрів, яка задовольняє сучасні потреби суспільства в фахівцях різних напрямів із швидкою адаптацією до змінюваних умов професійної діяльності, тобто здатністю молодих фахівців до розширення й поповнення знань.

Розв'язання цих завдань у багаторівневій системі професійної туристської освіти передбачає визначення педагогічного завдання, тобто постановку цілей і відбір навчального змісту відповідно до перспектив соціально-економічного й науково-технологічного розвитку.

10. У дисертаційному дослідженні визначено завдання професійної туристської освіти в нових соціоекономічних умовах: 1) розвивати професійну туристську освіту серед жінок і старших груп населення, а також тих, хто має недостатню кваліфікацію; 2) посилити цільове використання нових комунікаційних технологій та інновацій у системі професійної туристської освіти; 3) удосконалювати пропозиції, інструментарій і досвід у забезпеченні належної кваліфікації; 4) домагатися доступності професійної туристської освіти для всіх верств населення; 5) приділяти особливу увагу підготовці та розвиткові регіональної концепції професійної туристської освіти; 6) удосконалювати шляхи прийому на роботу й сертифікації професійної компетентності; 7) розробляти заходи з ротації кадрів з метою зниження безробіття; 8) посилити передачу досягнень у професійній туристській освіті і зразкових моделей у систему загальної практичної перепідготовки; 9) поглиблювати професійну компетенцію у сфері іноземних мов. У світлі викладеного вище детальніше врахування пріоритетів і прогалів у якості навчання має стати частиною більш глибоких досліджень, які могли б допомогти систематизувати й стандартизувати майбутні програми навчання.

Результати аналізу наукової літератури свідчать, що всі прогнози вказують на те, що в ході наступного десятиліття туристська активність досягне нових висот і тому продовжить робити внесок у створення робочих місць і збільшення добробуту суспільства. Туризм також може стати важливим чинником у збереженні природних і культурних ресурсів, їхнього вигідного, але збалансованого й життєздатного використання.

Результати дослідження свідчать, що основні висновки й положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в таких напрямах в процесі: а) реалізації державної програми з розвитку туризму в Україні; б) розробці стандартів вищої освіти із спеціалізацій туристського профілю; в) підготовці відповідної навчально-методичної документації для вищих

навчальних закладів, що готують бакалаврів та магістрів; г) розроблення якісних кваліфікаційних характеристик майбутніх фахівців сфери туризму; д) дослідження нових напрямів у професійній педагогіці.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми теорії і практики підготовки фахівців для сфери туризму.

Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні й розробці у вітчизняній вищій школі теоретичних й методологічних способів підготовки фахівців туристського профілю за інтегрованими групами професій; структури і змісту навчальних планів і програм; стандартів і кваліфікаційних характеристик за професійними групами.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДОСЛІДЖЕННЯ

I. Монографії

1. Сакун Л.В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в розвинутих країнах світу: Монографія. – К.: МАУП, 2004. – 399 с. – 16,6 авт. арк.

2. Кнодель Л.В. Система підготовки кадрів сфери туризму в Німеччині: Монографія. – К.: Вид.-во ФПУ, 2007. – 183 с. – 7, 6 авт. арк.

II. Навчальні посібники

3. Кнодель Л.В. Tourism: Навчальний посібник. – М.: Дрофа, 2006. – 297с. – 20 авт. арк.

4. Кнодель Л.В. Англійська для юристів. English for law. Посібник. – К.: Вид.-во Паліводи А.В., 2007. – 260 с. – 13,7 авт. арк. – Гриф МОН.

5. Кнодель Л.В. Аанглійська мова в практичному спілкуванні: Посібник. – К.: Вид.-во Паліводи А.В., 2007. – 164 с. – 7,0 авт. арк.

6. Кнодель Л.В. Англійська для бізнес-спеціальностей. English for business: Посібник. – К.: Вид.-во Паліводи А.В., 2007. – 472 с. – 25,0 авт. арк. – Гриф МОН.

7. Кнодель Л.В. Педагогіка вищої школи: Посібник для магістрів. – К.: Вид.-во Паліводи А.В., 2007. – 136 с. – 5,7 авт. арк.

III. Статті в наукових і науково-методичних виданнях

8. Сакун Л.В. Туризм як нове явище у сфері підготовки фахівців туристської сфери // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – К.: КНЛУ, 2002. – Вип. 22.– С. 64-67. – 0,5 авт. арк.

9. Сакун Л.В. Виявлення конкретних кінцевих цілей в системі підготовки спеціалістів сфери туризму // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – К.: КНЛУ, 2002.– №.23. – С.72-75. – 0,5 авт. арк.

10. Сакун Л.В. Різні очікування при створенні освітніх систем в туризмі // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – К.: КНЛУ, 2003. – № 24. – С.132-136. – 0,5 авт. арк.
11. Сакун Л.В. Проблеми стандартизації професійної підготовки спеціалістів у галузі туризму // Науково-методичний журнал Інституту педагогіки та психології професійної освіти АПН України «Неперервна професійна освіта: теорія і практика». – К., 2002. – Вип. II. – С.136-143. – 0,5 авт. арк.
12. Сакун Л.В. Європейська і Міжнародна кооперація освіти // Наук. записки Терноп. держ. педаг. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – Тернопіль, 2002. – Вип. 8. – С.111-113. – 0,5 авт. арк.
13. Сакун Л.В. Деякі аспекти діяльності Європейської Ради у сфері професійної освіти // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – Тернопіль, 2002. – Вип. 9. – С.129-132. – 0,5 авт. арк.
14. Сакун Л.В. Освітня реформа в Польщі. Традиції та сучасність. // Збірка «Педагогіка і психологія професійної освіти». – Львів, 2002. – Вип. 6. – С.410-417. – 0,5 авт. арк.
15. Сакун Л.В. «Біла книга» – стратегічний документ для розвитку освіти в Чеській республіці // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – 2003. – Вип. 1. – С.105-110 – 0,5 авт. арк.
16. Сакун Л.В. Найважливіші аспекти підготовки фахівців туристської сфери // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Зб. наук. праць. – К.: КНЛУ, 2003. – Вип. 24. – (частина 2-а). – С.65-67. – 0,5 авт. арк.
17. Сакун Л.В. Загальна характеристика кваліфікаційних вимог. Огляд світової системи // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. праць. – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. – Київ-Вінниця, 2003. – Вип. 3. – С.35-39. – 0,5 авт. арк.
18. Сакун Л.В. Гуманістичні підходи в навчанні (на матеріалах зарубіжних вчених) // Рідна школа. – К., 2003. – Вип. 10. – С. 78-80. – 0,5 авт. арк.
19. Сакун Л.В. Реформа освіти в Словенії // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 29. – С.236-241. – 0,5 авт. арк.
20. Сакун Л.В. Головні особливості освітньої реформи в Словенії // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2003. – Вип. 28. – С. 270-275. – 0,5 авт. арк.
21. Сакун Л.В. Загальні закономірності підготовки фахівців у сфері туризму // Рідна школа. –

К., 2004. – Вип. 1. – С. 29-31. – 0,5 авт. арк.

22. Кнодель Л.В. Новые направления педагогических исследований // Вестник Тульского государственного университета: Научное издание. – Тула, 2004. – Вып. 6. – С. 30-41. – 0,8 авт. арк.

23. Кнодель Л.В. Сучасна освітня система у Великій Британії // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – Тернопіль, 2004. – Вип. 5. – С.200-205 – 0,5 авт. арк.

24. Кнодель Л.В. Становлення і розвиток професійної компетенції спеціалістів сфери туризму // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – Тернопіль, 2005. – Вип.2. – С. 42-49 – 0,5 авт. арк.

25. Кнодель Л.В. Сучасна концепція системи туристської освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2004. – Вип. 32. – С. 338-343. – 0,5 авт. арк.

26. Кнодель Л.В. Діяльність Всесвітньої туристської організації у сфері туристської освіти // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки: Зб. наук. праць. – Київ-Запоріжжя, 2004. – Вип. 33. – С.380-384. – 0,5 авт. арк.

27. Кнодель Л.В. Новые подходы в сфере профессионального образования в Германии // Научные записки Нijин. держ. ун-ту. Сер.: Психолого-педагогические науки. – Ніжин, 2004. – Вип. № 4. – С. 180-183. – 0,5 авт. арк.

28. Кнодель Л.В. Історія виникнення та розвитку системи підготовки спеціалістів у сфері туризму Франції // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2005. – Вип. 3-4. – С. 69-72. – 0,5 авт. арк.

29. Кнодель Л.В. Система вищої туристської освіти у Франції. // Імідж сучасного педагога. – Полтава, 2005. – Вип. 1-2. – С.72-74. – 0,5 авт. арк.

30. Кнодель Л.В. Концепція моделі професійної компетентності спеціаліста нової генерації сфери туризму // Наук. записки Терноп. держ. педагог. ун-ту ім. В.Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – Тернопіль, 2006. – Вип.4. – С. 38-44 – 0,5 авт. арк.

IV. Статті в збірниках матеріалів конференції

31. Саун Л.В. Основні тенденції системи підготовки професійних кадрів у сфері туризму Німеччини // Наукові записки. – К.: Вид-во КІТЕП, 2000. – Вип. 1. – С. 287-305. – 0,5 авт. арк.

32. Саун Л.В. Роль і місце іноземних мов у загальній системі підготовки професійних кадрів для сфери туризму в Німеччині // Сучасні технології викладання іноземних мов у професійній підготовці фахівців: Мат-ли. всеукран. наук-практ. конф. – К.: Вид-во КУТЕП, 2000. – С.54-73. – 0,5 авт. арк.

33. Саун Л.В. Общие закономерности и особенности в образовании и подготовке специалистов сферы туризма во всем мире // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і

регіональні особливості: Мат.-ли II Міжн. наук.-практ. конф. – К., 2002. – С. 199– 207. – 0,5 авт. арк.

34. Кнодель Л.В. Методы профессиональной подготовки по иностранному языку специалистов для сферы туризма в Германии // Теоретичні і методичні проблеми підготовки педагога професійної школи до упровадження інноваційних і інформаційних технологій навчання: Мат.-ли Всеукр. конфр. / Наукове видання «Педагог професійної школи». Збірник наукових праць. – К.: Вип. III. – 2002. – С. 191– 200.

35. Сакун Л.В. Problems of Professional Education Reform in Ukraine // International Conference on Higher Education Innovation. – К., 2003. – pp. 156– 157. – 0,2 авт. арк.

36. Сакун Л.В. Межкультурная коммуникация в период глобализации // Мова і культура: Вид. Дім Д. Бурого. Сер.: Філологія. – К., 2003. – Вип. 6. – т.4. – С. 25-33. – 0,5 авт. арк.

37. Кнодель Л.В. Foreign philology in tourism and environment education // Мова і культура: Вид. Дім Д. Бурого. Сер.: Філологія. – К., 2004. – Вип. 6. – т.4. – С. 25-33. – 0,5 авт. арк.

38. Кнодель Л.В. Основні засади розвитку вищої освіти України у контексті Болонського процесу // Сучасні інноваційні технології у викладанні іноземних мов: Мат.-ли Всеукр. наук.-метод. семінару. – Ірпень: Національна академія ДПС України, 2004. – С. 36-45. – 0,5 авт. арк.

39. Кнодель Л.В. Методика навчання іноземної мови у професійному аспекті // Проблеми культури професійної мови фахівця: теорія та практика: Мат.-ли V Всеукр. наук.-метод. конф. – Донецьк, 2005. – С. 125-128. – 0,5 авт. арк.

40. Сакун Л.В. Психологические и педагогические аспекты в обучении иностранным языкам // Язык и культура: Тезы докладов Межд. конф. – М.: РАН, 2001. – С. 302– 303.

41. Сакун Л.В. Über Das System der Fachausbildung in Deutschland // Міжнародне співробітництво та університетська освіта: Тези доповідей Міжнар. конф. – Миколаїв: В-во МФ НАУКМА, 2000. – С. 148– 151.

42. Сакун Л.В. Роль и значение познавательной психологии в системе обучающих стратегий //Актуальні проблеми теорії і практики навчання іноземних мов і літературі: Мат.-ли. Всеукр. наук.-метод. конф. – Збірка наук. праць. Педагогічні науки. Херсон: В-во ХДПУ. – Випуск XXXII. Ч. I. – 2002. – С. 40– 44. – 0,5 авт. арк.

43. Сакун Л.В. Роль педагога в процесі навчання іноземних мов // Професіоналізм педагогічних кадрів: сучасні підходи, концепції, досвід: Мат.-ли Всеукр. наук.-практ. конф. // Наукові записки Ніжинського державного педагогічного університету: Психолого-педагогічні науки. Вип. 4 . – 2002. – С. 73–76. – 0,5 авт. арк.

АНОТАЦІЇ

Кнодель Л.В. Теорія і практика підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО. –

Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за фахом 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Дисертація присвячена теоретико-методологічним проблемам підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах Всесвітньої туристської організації. Для проведення дослідження було використано системний підхід до аналізу дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму в різних країнах, що дало змогу виявити оптимальні параметри процесу навчання в сучасних умовах. Генезис педагогічних систем охарактеризовано у структурному й історичному аспектах. У результаті дослідження були визначені тенденції розвитку дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму в 11 країнах.

У роботі досліджено основні чинники, що формують структуру, зміст, принципи й методологічні підходи в концепції туристської освіти; проаналізовано основні поняття педагогічного аналізу дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму. Теоретично обґрунтовано положення щодо технології професійної освіти у сфері туризму, які складаються з таких компонентів: організаційні форми професійної освіти; концепція професійної освіти; основи професійного підвищення кваліфікації; політика і реформування професійної освіти в країнах-членах ВТО.

Проаналізовано методологію визначення якості підготовки фахівців, визначено загальні закономірності та місцеві особливості. На основі системного підходу науково обґрунтовано концепцію системи туристської освіти як форми існування дидактичної системи, розглянуто її складові, визначено її характеристики на сучасному етапі розвитку суспільства й професійної педагогіки.

Розкрито основні тенденції розвитку дидактичних систем підготовки фахівців сфери туризму в країнах-членах ВТО. З'ясовано чинні моделі цих систем у різних регіонах світу, виділено їхні основні особливості та перспективи розвитку з погляду сформульованої концепції туристської освіти. Теоретично обґрунтовано основні характеристики моделі структурних компонентів професійної компетентності фахівця сфери туризму, виявлено її специфічні особливості.

Ключові слова: туристська сфера, система туристської освіти, фахівець туристської сфери, методологія якості, професіограма фахівця туристської галузі, стандарти туристської освіти, професійна компетентність, педагогіка туризму, підготовка кадрів.

Кнодель Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в странах-членах ВТО. – **Рукопись.**

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования.

Диссертация посвящена теоретико-методологическим проблемам подготовки специалистов

сферы туризма в странах-членах Всемирной туристской организации. При проведении исследования был использован системный подход, что позволило выявить оптимальные параметры процесса обучения в современных условиях. Генезис дидактических систем рассматривается в структурном и историческом аспектах.

В результате исследования были определены тенденции развития дидактических систем в 11 странах, выявлены основные принципы, формирующие структуру, содержание, методологические подходы в концепции туристского образования; проанализированы основные понятия педагогического анализа содержания подготовки специалистов сферы туризма. Теоретически обоснованы положения технологии профессионального образования в сфере туризма, которые состоят из следующих компонентов: а) организационные формы профессионального образования; б) концепция профессионального образования; в) основы профессионального повышения квалификаций; г) политика и реформирование профессионального образования в сфере туризма.

В результате анализа международных, государственных и общественных требований к сфере туризма и туристскому образованию в странах-членах ВТО определены конкретные задачи: а) создание благоприятных возможностей для развития и совершенствования процесса образования и подготовки специалистов в сфере туризма; б) обеспечение лидерства и инициативы в вопросах образования в данной сфере; в) развитие необходимых стратегий в образовательных учреждениях туристского профиля с целью достижения качества и эффективности образования и научных исследований; г) создание туристского продукта высокого качества с современными свойствами с помощью конкурентоспособных высокоразвитых стратегий. Рассматриваются перспективы становления профессионального образования в европейском и мировом масштабе в ближайшие несколько лет. Раскрывается сущность специального курса «Европейское пространство»: а) мультикультурная Европа; б) мобильная Европа; в) Европа профессионального образования для всех; г) Европа умений и знаний; д) Европа, открытая для всех.

Исследовались базовые сравнительные характеристики 12 секторов туристской индустрии, 4 профессиональных уровней и 6 регионов мира. Карта профессий в сфере туризма сгруппировала всемирный туризм в трехмерную диаграмму: (x) туристский индустриальный сектор, (y) профессиональные уровни и (z) географические регионы.

Определялись преимущества сотрудничества между туристской индустрией, учебными заведениями и туристскими предприятиями, раскрывая общие закономерности в профессиональной подготовке кадров для сферы туризма: а) непрерывность туристского образования, б) кредитно-модульно-рейтинговая система обучения и контроля, в) гибкость учебных курсов и программ, г) мобильность студентов, д) сочетание научности обучения с практической реализацией этих достижений, е) меж- и мультидисциплинарность учебных планов.

Рассматривались основные особенности процесса адаптации студентов к высшему учебному заведению туристского профиля: а) состояние социальной среды обучения; б) уровень психологической подготовленности студента к процессу обучения в таком вузе; в) уровень профессиональной компетенции педагога; г) традиции вуза; д) уровень мотивации студента к обучению именно в данном вузе. Анализировались 4 стадии системной детерминации учебной деятельности (целевая, информационная, идеально-продуктивная, объективистская) и основные принципы обучения в вузе (научность, проблемность, систематичность, последовательность, индивидуализация и профессиональная заинтересованность обучения, формирование познавательных, оцениваемых и практических действий).

В ходе анализа технологии организации учебного процесса было сформулировано определение таких понятий как профессиональное самоопределение, дидактическое ориентирование (научно-профессиональная теория и практическое ориентирование), профессиональное призвание, туристское образование, даны основные компоненты его содержания: а) углубленное знакомство с научными основами и б) технология избранного вида труда; в) привитие специальных практических навыков и умений; г) формирование психологических и моральных качеств личности; даны характеристики учебного процесса (доступность, достоверность, творческое отношение к профессии, теоретические дисциплины в учебном плане). Проанализировано содержание разделов профессиональной педагогики туризма, дан перечень основных дисциплин, технология профессионального обучения в сфере туризма: 1) анализ потребностей, планирование учебного процесса; 2) психолого-социальные предпосылки профессионального обучения; 3) право на профессиональное обучение). Исследована методология определения качества подготовки специалистов и выявлены локальные особенности. На основе системного подхода научно обоснована концепция системы туристского образования как формы существования дидактической системы, рассмотрены ее составляющие, определены ее характеристики на современном этапе развития общества и педагогики. Раскрыты основные тенденции развития дидактических систем подготовки специалистов сферы туризма в странах-членах ВТО.

Проанализированы действующие модели этих систем в разных регионах мира, определены их основные особенности и перспективы их развития с точки зрения сформулированной концепции системы туристского образования. Сформулированы основные характеристики модели структурных компонентов профессиональной компетентности современного специалиста сферы туризма, выявлены ее специфические особенности, профессиональные умения и знания как основа этой компетентности. Детально рассмотрены почти 100 специализаций в сфере туризма в 22 высших учебных заведениях мира. Дана характеристика новым направлениям в педагогике. Определены задачи профессионального образования в новых социально-экономических условиях.

Ключевые слова: туристская сфера, система туристского образования, специалист сферы

туризма, методология качества, профессиограмма специалиста сферы туризма, стандарты туристского образования, профессиональная компетентность, педагогика туризма, подготовка кадров.

Knodel **L.V.** Theory and practice in the training of specialists in the field of tourism in the countries-members of WTO. – **Manuscript.**

Thesis for obtaining the scientific degree of the Doctor of Pedagogical Sciences in the speciality – 13.00.04 – «Theory and methods of vocational education».

The thesis is dedicated to theoretical and methodical problems in training of specialists in the field of tourism in the countries-members of WTO.

The didactic systems of training in various countries have been analysed. The trends of development of didactic systems of this training have been discovered. About 100 specialties in 22 education institutions in 11 countries have been closely analyzed. The model of structural components of modern specialist professional competence in the field of tourism has been formulated.

The concept of tourism education has been discovered. The new destinations of development in pedagogics have been characterized. The levels of quality have been determined. The lacks of quality in education in the field of tourism have been analysed. The methodology of lacks quality determination has been presented. New goals of vocational education have been determined. The main factors, which form the structure, syllabus, learning programs, and curricula, have been discovered.

Key words: the field of tourism, the system of tourism education, specialist in the field of tourism, methodology of quality, profессиограмма of the specialist in the field of tourism, standards of tourism education, professional competence, pedagogics of tourism, training of personnel.

Підписано до друку 10.12.2007 р. Формат 60x90/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 1,9. Обл.-вид. арк. 1,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 80

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
460027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2